

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

**CÔNG CỤ SẢN XUẤT TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI DAO
Ở HUYỆN VÂN ĐỒN, TỈNH QUẢNG NINH**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
(KHÓA 13: 2007 - 2011)

Sinh viên thực hiện : Nguyễn Thị Hương
Giảng viên hướng dẫn : PGS.TS Tạ Văn Thông

HÀ NỘI - 2011

LỜI CẢM ƠN

Trong quá trình thực hiện khóa luận này, ngoài sự nỗ lực của bản thân, em đã nhận được sự giúp đỡ, quan tâm nhiệt tình của các thầy cô khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số, đặc biệt là sự hướng dẫn trực tiếp của thầy Tạ Văn Thông. Các bác các chú ở huyện Vân Đồn, cùng bà con người dân tộc Dao ở xã Vạn Yên và xã Đài Xuyên đã giúp em rất nhiều trong quá trình tìm hiểu thực tế để lấy tư liệu cho khóa luận này.

Em xin bày tỏ sự chân thành cảm ơn!

Do thời gian hạn chế, lại chưa có nhiều kinh nghiệm trong việc thu thập tài liệu và nghiên cứu khoa học, nên khóa luận không tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong các thầy cô và các bạn đóng góp ý kiến để khóa luận này đầy đủ và hoàn chỉnh hơn.

Hà Nội, ngày 20 tháng 05 năm 2011

Người viết

Nguyễn Thị Hương

MỤC LỤC

Trang	
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu của đề tài	2
2.1. Lịch sử nghiên cứu về người Dao	2
2.2. Lịch sử nghiên cứu về công cụ sản xuất của người Dao	2
3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu	3
3.1. Mục đích nghiên cứu	3
3.2. Nhiệm vụ của đề tài	3
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	3
4.1. Đối tượng nghiên cứu	3
4.2. Phạm vi nghiên cứu	3
5. Phương pháp nghiên cứu	4
6. Bố cục của đề tài	4
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ THUYẾT VÀ THỰC TIỄN	5
1.1. Cơ sở lý thuyết	5
1.1.1. Văn hóa và các thành tố của văn hóa	5
1.1.2. Cách ứng xử và sự tương hợp của con người đối với tự nhiên.	11
1.1.3. Các hình thái kinh tế	15
1.1.4. Lao động sản xuất và công cụ sản xuất	16
1.2. Khái quát về người Dao ở huyện Vân Đồn, tỉnh Quảng Ninh	18
1.2.1. Một số đặc điểm về huyện Vân Đồn	18
1.2.2. Người Dao ở Vân Đồn, Quảng Ninh- một bộ phận của người Dao Việt Nam	20

Tiểu kết	43
CHƯƠNG 2: CÔNG CỤ SẢN XUẤT TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI DAO Ở HUYỆN VÂN ĐỒN, QUẢNG NINH	44
2.1 Các công cụ dùng trong nông nghiệp (nông cụ)	44
2.1.1. Các công cụ dùng trong cấy trồng	44
2.1.2. Các công cụ dùng để đẽ đục và chế biến nông sản	55
2.1.3. Các công cụ dùng trong chăn nuôi	60
2.2. Các công cụ truyền thống dùng trong ngư nghiệp (ngư cụ)	62
2.2.1. Các công cụ đánh bắt ven bờ biển và ruộng, ao đầm	62
2.2.2. Các công cụ để hỗ trợ đánh bắt	73
2.3. Các công cụ dùng trong lâm nghiệp	75
2.3.1. Các công cụ khai thác gỗ, tre, nứa.	75
2.3.2. Các công cụ săn bắt và hái lượm	78
2.4. Các công cụ dùng trong ngành nghề thủ công khác	78
Tiểu kết	81
CHƯƠNG III: NHỮNG NÉT VĂN HÓA ĐƯỢC PHẢN ÁNH QUA CÔNG CỤ SẢN XUẤT TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI DAO Ở VÂN ĐỒN	82
3.1. Những nét văn hóa được phản ánh qua các công cụ sản xuất truyền thống của người Dao	82
3.1.1. Công cụ sản xuất- sự phản ánh các hình thái kinh tế truyền thống đa dạng của người Dao ở Vân Đồn	82
3.1.2. Công cụ sản xuất - sự phản ánh cuộc đấu tranh bền bỉ trước thiên nhiên vì mục đích mưu sinh của đồng bào Dao ở Vân Đồn	84
3.1.3. Công cụ sản xuất - sự phản ánh kinh nghiệm sản xuất truyền thống được lưu truyền từ đời này sang đời khác	

của người Dao ở Vân Đồn.	86
3.2. Giải pháp và kiến nghị bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa qua các công cụ sản xuất.	93
3.2.1. Một số vấn đề đặt ra với điều kiện kinh tế của người Dao ở huyện Vân Đồn.	93
3.2.2. Những biện pháp và kiến nghị	95
Tiểu kết	98
KẾT LUẬN	99
TÀI LIỆU THAM KHẢO	102
PHỤ LỤC	104

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc với 54 dân tộc anh em sinh sống. Các dân tộc trong suốt một tiến trình dài về lịch sử đã tạo nên những nét đặc trưng riêng về bản sắc văn hóa, và hầu hết các đặc trưng đó đều được sáng tạo thông qua quá trình lao động. Mỗi dân tộc, mỗi vùng miền lại có vị trí địa lí, điều kiện tự nhiên khác nhau nên ngành nghề cũng khác nhau. Chính những khác biệt ấy đã tạo nên những nét bản sắc đặc trưng của dân tộc, của vùng miền đó. Nghiên cứu những công cụ sản xuất của một dân tộc có thể giúp ta hiểu được phần nào cuộc sống và vốn văn hóa của họ.

Dân tộc Dao ở Việt Nam tương đối đông (đứng thứ 9 trong số các dân tộc ở Việt Nam), phân bố ở hầu hết các tỉnh thành, từ biên giới Việt – Trung, Việt - Lào cho tới một số tỉnh trung du và miền biển Bắc Bộ. Trong tỉnh Quảng Ninh, người Dao chiếm một số lượng đáng kể. Ở mỗi một vùng miền, người Dao lại sinh sống bằng những ngành nghề khác nhau, có thể là làm nông nghiệp, ngư nghiệp hoặc lâm nghiệp. Riêng ở huyện Vân Đồn là một huyện miền núi hải đảo của tỉnh Quảng Ninh, người Dao ở đây không chỉ trồng lúa nước và các loại cây lương thực mà họ còn sinh sống bằng cả nông nghiệp, ngư nghiệp và các ngành nghề thủ công khác. Với đặc điểm riêng biệt đó nên công cụ lao động của người Dao ở đây đa dạng và phong phú hơn cả về chủng loại lẫn số lượng. Chính vì thế, việc nghiên cứu về công cụ sản xuất của người Dao cũng nhằm tìm ra những khác biệt và nét đẹp về văn hóa lao động cũng như văn hóa vật chất và tinh thần của người Dao nơi đây.

Bản thân người viết không phải là một người dân tộc thiểu số, song muốn tìm hiểu và nghiên cứu sâu sắc hơn về nền văn hóa của các dân tộc sinh sống ở địa phương mình trong đó có người Dao. Đồng thời là một sinh viên khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, trong tương lai người viết muốn trở thành một

trong những cán bộ văn hóa ở địa phương nên mong muốn qua việc thực hiện khóa luận này có thể mở mang vốn kiến thức, giúp ích cho công việc tương lai của mình trong thực tế. Với đề tài “ *Công cụ sản xuất truyền thống của người Dao ở huyện Vân Đồn, Quảng Ninh*” người viết muốn đóng góp một phần nhỏ của mình vào việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc Dao, theo tinh thần nghị quyết Trung ương V khoá VIII đã đề ra: “Xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc văn hoá dân tộc”.

2. Lịch sử nghiên cứu của đề tài

2.1. Lịch sử nghiên cứu về người Dao

Đã có rất nhiều công trình nghiên cứu về văn hóa của người Dao, như các cuốn sách và các bài nghiên cứu: “*Các dân tộc ít người ở Việt Nam*” (các tỉnh phía Bắc) của Viện nghiên cứu dân tộc học; “*Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*” của tác giả Hoàng Nam; “*Nguồn gốc lịch sử tộc người vùng Đông Bắc Việt Nam*” của tác giả Nguyễn Chí Huyền; “*Người Dao ở Việt Nam*” của tác giả Bé Viết Đăng, Nguyễn Khắc Trọng, Nông Trung, Nguyễn Nam Tiến. “*Thủ bản về nguồn gốc người Dao*” của tác giả Trần Quốc Vượng, “*Người Dao ở Việt Nam*” của các tác giả Bé Viết Đăng, Nguyễn Khắc Phụng, Nông Trang, Nguyễn Nam Tiến..., hoặc các công trình nghiên cứu riêng biệt khác nữa về những nét đặc trưng của văn hóa Dao như: tục cấp sắc, cưới xin, tang ma...

2.2. Lịch sử nghiên cứu về công cụ sản xuất của người Dao

Như đã nói ở trên, đã có rất nhiều các công trình nghiên cứu về người Dao, trong các nghiên cứu này cũng đã đề cập đến cuộc sống lao động sản xuất hàng ngày của người Dao và các công cụ sản xuất truyền thống của họ như cuốn “*Người Dao ở Việt Nam*” của các tác giả Bé Viết Đăng, Nguyễn Khắc Trọng, Nông Trung, Nguyễn Nam Tiến; “*Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*” của tác giả Hoàng Nam... Song cho tới nay chưa có một công trình nghiên cứu nào đi sâu vào nghiên cứu các công cụ sản xuất truyền

thống này. Việc nghiên cứu các công cụ sản xuất này không chỉ giúp người đọc có thêm hiểu biết về các công cụ sản xuất truyền thống của người Dao mà qua đó tái hiện nên cuộc sống lao động hàng ngày của họ và các nét đẹp văn hóa thể hiện trong cuộc sống lao động đó.

3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Qua việc thu thập mô tả các công cụ sản xuất của người Dao ở huyện Vân Đồn – Quảng Ninh góp phần tìm hiểu kỹ về những nét riêng trong văn hóa của người Dao trong việc ứng xử với môi trường tự nhiên, qua các hoạt động sản xuất và cuộc sống mưu sinh từ truyền thống đến hiện đại của họ.

3.2. Nhiệm vụ của đề tài

- Tìm hiểu khái quát về văn hóa của người Dao ở huyện Vân Đồn, tỉnh Quảng Ninh.

- Tìm hiểu một số cơ sở lí thuyết có liên quan đến đề tài.

- Tìm hiểu về cuộc sống mưu sinh hàng ngày của người Dao Vân Đồn từ truyền thống đến hiện đại.

- Thu thập, miêu tả và phân loại về công cụ sản xuất từ đó làm nổi bật nên những nét văn hóa đặc sắc của người Dao ở Vân Đồn.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Căn cứ vào mục đích và nhiệm vụ nói trên, khóa luận tìm hiểu về người Dao và cuộc sống lao động sản xuất của người Dao ở huyện Vân Đồn, Quảng Ninh (chủ yếu là ở hai xã Vạn Yên và Đài Xuyên).

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Khóa luận tập trung chủ yếu vào các công cụ sản xuất truyền thống (từ xưa đến nay vẫn sử dụng) đó là sản xuất nông nghiệp, ngư nghiệp, lâm nghiệp và thủ công nghiệp của người Dao ở Vân Đồn - Quảng Ninh.

5. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp điền dã dân tộc học: kết hợp quan sát thực tế với phỏng vấn, thu thập tư liệu.

- Phương pháp miêu tả: trình bày chi tiết về cấu tạo, công dụng, cách sử dụng... các công cụ sản xuất của người Dao.

6. Bố cục của đề tài

Ngoài phần **Mở đầu**, **Mục lục**, **Phụ lục**, **Tài liệu tham khảo** và **Kết luận**, đề tài gồm 3 chương:

Chương 1: Cơ sở lí thuyết và thực tiễn

Chương 2: Công cụ sản xuất truyền thống của người Dao ở Vân Đồn, Quảng Ninh.

Chương 3: Một số nét văn hóa của người Dao phản ánh qua công cụ sản xuất truyền thống của người Dao ở huyện Vân Đồn

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban chấp hành Đảng bộ huyện Vân Đồn (1999), *Lịch sử Đảng bộ Huyện Vân Đồn*, Nxb Sở văn hóa - TT Quảng Ninh, QN.
2. Vũ Thế Bình (chủ biên) (2006), *Non nước Việt Nam*, Nxb Văn hóa thông tin, H.
3. Trần Bình (2007), *Văn hóa các dân tộc thiểu số vùng Tây Bắc*, Nxb Trường Đại Học Văn hóa Hà Nội, H.
4. Phan Kế Bính (1999), *Việt Nam phong tục*, Nxb Hà Nội, H.
5. Hoàng Cương (2005), *Văn hóa các dân tộc Tây Bắc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, H.
6. Nguyễn Tiến Dũng (chủ biên) (2005), *Văn hóa Việt Nam thường thức*, Nxb Văn hóa dân tộc, H.
7. Bé Viêt Đăng- Nguyễn Khắc Tụng- Nông Trung- Nguyễn Nam Tiến(1971), *Người Dao ở Việt Nam*, NXB KHXH
8. Mai Đức Hạnh- Đỗ Thị Bảy (2008), *Công cụ truyền thống đánh bắt thủy hải sản của người Ninh Bình*. NXB KHXH.
9. Ma Văn Hai (chủ biên) (2009), *Xã hội học văn hóa*, Nxb Đại học Quốc Gia Hà Nội, H.
10. Nguyễn Chí Huyền (2000), *Nguồn gốc lịch sử tộc người vùng Đông Bắc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, H.
11. Nguyễn Quang Khải (2003), *Nông cụ và đồ gia dụng của người nông dân ở đồng bằng Bắc Bộ*, Nxb KHXH, H.
12. Nguyễn Thu Minh- Trần Văn Lạng (2010), *Làng nghề và những nghề thủ công truyền thống ở Bắc Giang*, Nxb Văn hóa thông tin, H.

13. Hoàng Nam (2000), *Văn hóa các dân tộc vùng Đông Bắc Việt Nam*, giáo trình trường Đại học Văn hóa Hà Nội, Nxb Văn hóa dân tộc, H.
14. Hữu Ngọc (2006), *Lãng du trong văn hóa Việt Nam*, Nxb Thanh niên, H.
15. Phan Ngọc (2006), *Bản sắc văn hóa Việt Nam*, Nxb Văn học, H.
16. Dương Sách - Dương Thị Đào (2010), *Nghề gỗ đá thủ công truyền thống của đồng bào thiểu số tỉnh Cao Bằng*, Nxb Thời đại, H.
17. Triệu Đức Thanh (2008), *Đám cưới của người Dao*, Nxb Sở VH TT & Truyền thông, Hà Giang.
18. Triệu Đức Thanh (2006), *Tên đệm - Nét văn hóa của người Dao Đại bản ở tỉnh Hà Giang*, Nxb Sở VH TT & TT tỉnh Hà Giang, Hà Giang.
19. Trần Ngọc Thêm (2001), *Tìm hiểu về bản sắc văn hóa Việt Nam*, Nxb TP.HCM, TP.HCM.
20. Đoàn Thiện Thuật - Mai Ngọc Chừ (1992), *Tiếng Dao*, Nxb KHXH, H.
21. Nguyễn Quang Vinh. (1998). *Một số vấn đề người Dao Quảng Ninh*. NXB Văn hóa dân tộc, H.
22. Viện Dân tộc học. (1983), *Sổ tay về các dân tộc ở Việt Nam*, Nxb KHXH, H.
23. Trần Tấn Vịnh (2010), *Nghề dệt và trang phục cổ truyền dân tộc Cơ Tu tỉnh Quảng Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, H.
24. Trần Quốc Vượng (chủ biên) (2008), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nxb Giáo dục, H.